

„kapitanat”? To oczywiście kwestia gustu; nie mamy jeszcze wypracowanego słownictwa). Czasy Dawida stanowią okres przejściowy; dopiero Salomon stworzy prawdziwą monarchię w stylu orientalnym.

Cennym uzupełnieniem książki są dwa apendyksy. Pierwszy z nich (s. 150-160) stanowi rozwinięcie artykułu ks. Warzechy, ogłoszonego pt. *Historia u Izraelitów* w „Collectanea Theologica” z 1994 r. Zatrzymuje się on nad samym pojęciem historii, tak różnie rozumianym w nauce. Słusznie zwraca uwagę na wzajemne powiązanie trzech elementów: „wydarzenia historyczne (łącznie ze stanami i procesami społecznymi, świadomość historyczna i historiografia (dziejopisarstwo)”.

Drugie uzupełnienie (s. 161-169) dotyczy „typologii i charakterystyki opowiadań biblijnych”. Ponieważ gatunek narracyjny przeważa w przekazach o najstarszych wydarzeniach biblijnych, okazało się konieczne uporządkowanie „tekstów historycznych różnego typu”, o jakich wspomina soborowa Konstytucja *Dei Verbum* (nr 12). Ks. Warzecha uwzględniła tu wytyczne najnowszej instrukcji Papieskiej Komisji Biblijnej, która cały fragment poświęca analizie narracyjnej (I. 2).

Szczególną wartością nowej książki prof. Warzechy jest wykorzystanie bogatej i najświeższej literatury światowej. Imponujące erudycją przypisy stanowią wielką pomoc dla studentów, którzy nie zawsze mają bezpośredni dostęp do literatury fachowej. Obiektywnie przedstawiając kwestie sporne, Autor potrafił zachować własny sąd i przystępnie go wyłożyć. Staranna korekta tekstu (wydruk komputerowy dokonany osobiście przez Autora), jak i obfita bibliografia (s. 172-185) z dodatkiem indeksu biblijnego (s. 190-199) i analitycznego (s. 200-212) służą cenną pomocą również specjalistom. Całość zamyka wykaz 34 ilustracji i 6 map zamieszczonych w książce. Niestety, jakość reprodukcji pozostawia wiele do życzenia i kontrastuje z wagą naukową dzieła ks. Warzechy. A przecież publikacja była dofinansowana przez Komitet Badań Naukowych, jak lojalnie zaznacza Wydawca. Można tylko żywić nadzieję, że drugi tom, obiecany czytelnikom we Wstępie (s. 13), zostanie wydany staranniej. Cyfra „1”, postawiona już na okładce dzieła, zapowiada bowiem kontynuację tego cennego podręcznika. Zapewne otrzyma on następnie zgrabną formę książkową, poszerzoną o dalsze tablice chronologiczne i mapy. Wówczas można będzie usunąć nieliczne ślady „prehistorii” tej książki, gdy była ona jeszcze skromnym skrypcem (np. podwójna pisownia nazwy Piramesse (s. 31) i Pi-Ramzes (s. 67) czy współczesna nazwa dawnej stolicy Hetytów, Hattuszy (można odmieniać), która brzmi poprawnie Boghazkale).

Ks. Antoni Tronina

Ks. Antoni T r o n i n a, *Teologia Psalmów. Wprowadzenie do lektury Psalterza*, Lublin: RW KUL 1995, ss. 263.

Literatura, zwłaszcza zagraniczna, na temat Psalmów jest bogata. Składa się na to wiele przyczyn. Jedną z ważniejszych jest na pewno ich przebogata tematyka, nawiązująca do różnych wydarzeń i epok historii zbawienia. Drugą przyczyną jest zasadnicza cecha Psalterza, który stanowi „Księgę Uwielbień”, zbiór przebogatych w treść modlitw. Zajmowanie się Psalterzem niesie więc ze sobą pewne trudności. Czy da się radę

objąć w jednej książce tę bogatą problematykę psalmów? Czy można być przy tym oryginalnym, skoro już tyle napisano o psalmach? Wystarczy nawet spojrzeć w spis podany na końcu książki: „Polska literatura uzupełniająca”. Czytając książkę *Teologia Psalmów* nie można właściwie wyjść z pewnego urzeczenia. Autor prezentuje tu ciekawe, oryginalne i przy tym ściśle naukowe podejście do Psalterza. Pragnął on uwzględnić co najmniej ważniejsze właściwości Psalterza. Rozpoczyna więc od podstawowych wiadomości współczesnej krytyki dotyczących Psalterza. Sięga również poza zasady tej podstawowej metody wszelkiej egzegezy. Jest tu więc poruszana „Historia redakcji”, następnie „Gatunki literackie”, „Oddziaływanie Psalmów na życie ludu Bożego” (metoda *Wirkungsgeschichte*, świetnie opracowana jeszcze w ramach życia religijnego Izraela). Następnie „Symbolika psalmów”, „Poezja Psalterza”, „Muzyka w Biblii”, wreszcie „Księga modlitwy”. Do solidnego opracowania tych tematów nie można mieć żadnych zastrzeżeń. Można się co najwyżej zapytać, czy punkt 3 nie byłby bliższy punktowi 7, a punkty 4, 5 i 6 podciągnąć jakby do punktu 1 i 2, gdzie przeważają kwestie literackie. Drugi rozdział został niejako przygotowany przez punkt 7 pierwszego rozdziału. Albowiem czymże jest „Człowiek w dialogu z Bogiem” jak nie człowiekiem modlitwy. Równocześnie Autor przez poszczególne tematy zawarte w tym rozdziale pokazuje po mistrzowsku, jak właściwa modlitwa jest zrośnięta z historią zbawienia i z Autorem tej historii, tj. samym Bogiem. Ważne jest także podkreślenie – zaraz na początku tych wnikliwych dociekań (s. 43 n.), że ten dialog człowieka z Bogiem wychodzi od Boga. Nie zawsze w monografiach o Psalmach zwraca się na to „metodologicznie” uwagę.

Po wprowadzeniu do tego rozdziału słusznie autor rozpoczyna od przymierza Boga z Izraelem. Zostanie to również wykazane na grupach przykładów, począwszy od nazw samego Boga. Ponieważ historia zbawienia była dla Izraela często burzliwa, nawet niekorzystna, psalmiści kreślą obraz Boga grozy i mocy, który ujarzmi wrogów, a naród wybrany sprowadzi na ścieżki posłuszeństwa, po prostu „bojaźni Bożej”. W sumie dla Izraela Bóg jest „Bogiem zbawiającym”. Temat ten przeprowadza ks. Tronina już w trzecim punkcie, aby w następnym (4) pokazać, jak psalmiści widzą to zbawienie urzeczywistnione oraz jak ono uwidacznia się w historii (punkt 5). Realizacja królestwa Jahwe nie może się jednak odbyć bez współdziałania partnera przymierza. Stąd to Autor drugą część tego rozdziału (punkty 6 – 10) poświęca swoistej parenezie, cechującej Psalterz.

Skoro psalmy stały się modlitwą Chrystusa i Kościoła, Autor słusznie zajął się tym zagadnieniem w osobnym rozdziale (s. 107-160). Może najciekawsze jest ujęcie punktu 4 pt. „Odgórna” i „oddolna” chrystianizacja Psalterza (s. 133-137). Jest to rzadko spotykane ujęcie. Mówimy wprawdzie o odgórnej i oddolnej chrystologii, kiedy Chrystusa i Jego sprawę zbawczą rozważamy wychodząc od Jego preegzystencji do wcielenia lub rozpoczynamy od ziemskiego Jezusa. Tutaj istnieje pewna analogia. Kiedy Chrystus w psalmach jakby wchodzi na miejsce Boga Jahwe – Kyriosa i obdarowuje nas łaskami, przychodzi do nas, wtedy można mówić o chrystianizacji odgórnej (za B. Fischerm). Gdy zaś Chrystus woła w psalmach do Boga, a my włączymy się w Jego głos, można mówić o chrystianizacji oddolnej.

Nawiązując do rozdziału I („Siedem kluczy do Księgi Psalmów”), Autor w rozdziale IV konsekwentnie realizuje na pojedynczych przykładach postawione uprzednio zasady metodologiczne. Przykłady te są bardzo przemyślane i rzeczywiście egzemplarycznie czyste” dla danej metody. W ten sposób właściwie ks. Tronina osiągnął dwie rzeczy. Nie rezygnując z wymowy teologicznej poszczególnych przykładów, równocześnie

jakby podaje czytelnikowi (zwłaszcza studentom biblistyki i teologii) pewien rodzaj metodologii do psalmów.

Aneks, rzadko spotykany w tego rodzaju publikacjach, wieńczy to dzieło. Autor przetłumaczył mianowicie po raz pierwszy na język polski nieznaną u nas dziełko św. Atanazego pt. *List do Marcelina*. Widnieje ono w sławnym Kodeksie Aleksandryjskim jako prolog do Księgi Psalmów. *De facto* jest to wprowadzenie do psalmów, odbiegające oczywiście od nowoczesnych introdukcji do tej księgi. Ale na tym polega urok owego pisma. Św. Atanazy, jak słusznie zauważa Autor, ujmuje wymowę psalmów w trzech płaszczyznach: 1. historiozbawczej, jako że streszcza jakby całe Pismo św.; 2. modlitewnej, oraz 3. przyczynowo-skutkowej w życiu chrześcijańskim.

Ks. Tronina, tłumacząc i poniekąd wyjaśniając tę perełkę literatury wczesnochrześcijańskiej, zastosował również dwie podstawowe zasady *Wirkungsgeschichte: Psalterium in se – Psalterium pro nobis*.

Trudno w tej wspaniałej książce ujrzyć jakieś mankamenty. Natomiast odczuwa się, że napisał ją dobry znawca psalmów, który także wie, co począć z analogiami z literatur ościennych. Ale warunkiem tego jest dobra znajomość pisma klinowego i języków parabiblijnych. Ks. Tronina wykłada je od wielu lat w naszym Instytucie Nauk Biblijnych KUL.

Z jednej strony *Teologia Psalmów* jest ściśle naukową pozycją twórczą i oryginalną, a z drugiej strony jest mimo wielkiej naukowości bardzo przystępnie napisana. Kto ją przeczyta, ten nawet, który wiele wiedział o psalmach, pogłębi swoją wiedzę.

Hugolin Langkammer OFM

Gabriel W i t a s z e k CSSR, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, Lublin: RW KUL 1996, ss. 274.

W obecnej dobie zagadnienie sprawiedliwości społecznej coraz częściej jest przedmiotem zainteresowania. Współczesna historia świadczy o doniosłej roli problemów społecznych w kontekście poszczególnych krajów, jak również na arenie międzynarodowej. Międzynarodowe gremia uczonych prawników, etyków, polityków zajmują się nimi mając na uwadze różnorodne sytuacje życia społecznego. Ten ciągle pojawiający się na nowo problem domaga się tego, aby mu się przyjrzeć bliżej. Nic więc dziwnego, że i bibliści, mając do dyspozycji wiele wypowiedzi Biblii na te tematy, podejmują się ich analizy. Także praca ks. Witaszka nawiązuje do potrzeb doby obecnej w tej materii. Jest ona znakomitą odpowiedzią na palące pytania społeczne współczesnych czasów. Poza tym na polu teologii biblijnej w Polsce nie ma prac zajmujących się tak szeroko sprawiedliwością społeczną. Jest to pierwsza odważna próba uświadomienia polskiemu czytelnikowi tego problemu.

Idea sprawiedliwości społecznej w Księdze Amosa wytycza zakres badań. Celem pracy, jak głosi tytuł, jest omówienie wypowiedzi zawartych w księdze, które piętnują społeczne dewiacje w Izraelu i wskazują na ich skutki. Intryguje natychmiast pytanie, czy rzeczywiście działanie i posłanie prorockie zostało przyjęte, czy też pozostało bez echa, jak to często można zauważyć w społecznościach, które uległy deformacji moral-